

פרק ט מהלכות סנהדרין, וסיים דבזה ניחא ויובן מה שמצינו בגמ' ובפוסקים שמכריעים לפעמים כיחיד נגד רבים.

הרי שכדי להכריע כדבעי בין סברות ודינים העולים, כמעט מן הנמנע אם לא שקדם לכך שימוש רבנים ופלפול החברים. ומצוה ליישב.

ולסיום אביא את דבריו הבהירים של מרן החפץ חיים ע"ה שבביאור הלכה בסי' קנה (ה"ה ויקנט), וז"ל: והנה עצם הלימוד אף שכשהוא לומד ביחידי הוא ג"כ מקיים מ"ע של ת"ת, מ"מ לכתחילה מצוה להדר כל מה שיכול ללמוד בחבורה שעיי"ז יש כבוד שמים יותר, וכן אמרו חז"ל בכמה מקומות ברב עם הדרת מלך וכו'. גם עיי"ז נושא הקב"ה פנים לישראל כדאיתא בתנדב"א זוטא (פקק כג) תשובת הקב"ה למדת הדין ששואלת לפניו למה הוא נושא פנים לישראל והלא כתיב הא-ל הגדול הגיבור והנורא אשר לא ישא פנים, והשיב הקב"ה איך לא אשא פנים לישראל וכו' ולא עוד אלא שהן מלמדים את התורה ויושבים אגודות אגודות ועוסקים בתורה עיי"ש וכו'.

כנגד, אולם יתכן דלדינא יש לנקוט כוותיה, דסברתו חזקה ומכרעת יותר - וכפי שלימדונו בזה הגט פשוט בכלל א' דהא דאזלי' אחר הרוב בדין מאחרי רבים להטות לא נאמר אלא כאשר כל הדיינים מקובצים יחד במקום אחד ונושאים ונותנים באותו דין ביחד פנים אל פנים ופה אל פה, ומשא"כ בחלוקות שאנו רואים כדברי הפוסקים זה אוסר וזה מתיר זה מטמא וזה מטהר וכל אחד כתב סברתו בספרו לפי דעתו או לפי בני ישיבתו, בין שהיו החולקים בזמן אחד בין שהיו בזה אחר זה, אין הדבר ברור לומר בכה"ג דאזלי' בתר רובא, דאנא אמינא דאילו היו נושאים ונותנים יחד מכח הפילפול והויכוח אפשר שהמרובים היו מודים לדברי היחידים, עכ"ד. וכך גם כתב מרן החזו"א ע"ה במכתב שבתחילת הל' כלאים, וז"ל: ידוע כי אין כח הרוב אלא במושב בי"ד אבל חכ' החולקים שהיו בדורות חלוקות או במדינות חלוקות אין נפקותא בין רוב למיעוט וכו' ועלינו לייסד את המשקל הגדול על היקש השכלי, עכ"ל. וכך כתב כבר בשו"ת הרלב"ח באגרת הסמיכה דף דעט. וכך גם העלה התו"ת בפרשת משפטים (פקק כג סע"ה כג ד"ה וט) וציין שם בסו"ד לעיין ברמב"ם בריש

הרב ישראל דנדרוביץ
מגיד שיעור תלמוד הירושלמי בקול הדף
מכון דרכי שמחה, ערד

בסוגיית "חריפותא דנהרא"

ילבן עומק סוגיית 'חריפותא דנהרא' אליבא דפירושי הראשונים ויוכיח כי רבותינו רש"י והמאירי שנחלקו בדין 'תפיסה אם היא צריכה קנין' אזלי לשיטתייהו ממהלוקתם בדין 'שליח התופס לבעל חוב', ונמצאת סוגיית 'חריפותא דנהרא' מסייעת לכל אחד לשיטתו, ובדרך הילוכו יתריץ היטב את קושיות האחרונים

שתפיסתו זו היא 'במקום שחב לאחרים' הרי שאין כאן קנין, וכל הקודם מבעלי החובות יכול להוציא מידו ולזכות בזה.

ומצאנו פלוגתא דקמאי היכי ליהוי דינא באופן שהבעל חוב מינה את התופס להיות

מחלוקת הראשונים בדין 'שליח התופס לבעל חוב' כלל גדול בתורה: "התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה". בפשטות נאמר דין זה כשהתופס מתעבר על ריב לא לו, ומעצמו הוא שבא לתפוס לאחד מבעלי החובות, שמכיון

בהו רב פנחס בר אמי, אמר להו, רב ושמואל דאמרי תרוייהו: והוא שצבורין ומונחין ברה"ר. אמרו ליה: אנן נמי מחריפותא דנהרא תפיסנא."

שלושה נושים היו לו לההוא גברא בעל הספינה: יימר בר חשו, רב פפא ורב הונא. שלוחו של יימר תפס את הספינה, אלא שרב פפא ורב הונא הוציאוהו ממנו בטענת 'תופס לבעל חוב'. לאחר מכן נתווכחו רב פפא ורב הונא מי הוא שקנה את הספינה, ושאלם רב פנחס: הלא לא מהני תפיסה אלא אם הספינה מונחת ברשות הרבים שאז היורשים אינם קודמים וזוכים, אולם באם הספינה מונחת בסימטא - בשפת הנהר כיון שהוא מקום הראוי לקנין, קודמים היורשים וזוכים בזה ונמצא שאין הספינה שייכת לאף אחד מביניכם. והשיבוהו: שאף אנחנו לא תפסנוה אלא ב'חריפותא דנהרא' וכלשון רש"י שם: "לא מצאנוה על שפת הנהר שהיא כסימטא אלא מזה חטפנוה שהיה מוליכה באמצע הנהר שכל הספינות הולכות שם והוי כרשות הרבים".

מסוגיא זו מוכח להדיא שדין זה שתופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה, נאמר גם בכהאי גוונא שהנושה מינה את התופס להיות שליחו. שהרי כאן יימר בר חשו מינה את התופס לשליח לתפוס עבורו, ומכל מקום אמרו לו רב פפא ורב הונא שאין ממש בתפיסתו כיון שהוא חב לאחרים ולא התחשבו בכך שהוא שליחו של יימר.

תימה על הרא"ש שכתב שדבריהם לא היו אלא "מילי בעלמא"

תירוץ תמוה הביא תלמידו של רבינו הרא"ש בשם רבו לדחות ראיה זו ולתרוץ דעת רש"י. התלמיד המגיה לספר 'תוספות הרא"ש' (במסכת נ"מ) כותב בשם רבו:

"ומורי נר"ו אומר: דלא קשה דאמרי ליה הכי משום מילי בעלמא כדי שיתפסו הם".

לפום ריהטא כוונת הרא"ש (בשיטת רש"י) פשוטה וברורה: לעולם מהני שליחות בתפיסה לבעל

שליחו לתפוס עבור חובו, אם בהא נודה שקנה המשלח או דילמא לא שנא ואף כאן לא קנה המשלח; האם נאמר שמכיון ש'שלוחו של אדם כמותו' הרי שהמשלח הוא כבעל חוב עצמו, וכשם שהבעל חוב עצמו יכול לתפוס עבור חובו כך גם שלוחו שכידא אריכתא דמיא, או שמא כאן לא מהני שליחות דהיות והשליחות חבה לאחרים לא נתחדש בה ענין שליחות, ולא קנה משלחו.

דעת רש"י מתבארת מתוך מה שפירש את הטעם שהתופס לבעל חוב לא קנה: "דלאו כל כמיניה להיות קופץ מאליו וחב לאלו, מאחר שלא עשאו אותו הנושה שליח לתפוס" (בבא מציעא י. ד"ה לא קניס). הרי שפירש שכל החסרון בתפיסה לבעל חוב הוא שהנושה לא עשאו שליח לתפוס, ומפורש יוצא שאילולי זאת - אם אכן הנושה יעשה את התופס שליח לתפוס, יועיל תפיסתו עבור משלחו.

אולם רבותינו הראשונים ובראשם בעלי התוספות (בב"מ סס ובכתובות פז:) לא הסכימו עמו ודעתם שהתופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה בכל אופן שיהיה, בין עשאו הנושה שליח ובין אם לא עשאו, ואם יקדים נושה אחר ויוציא מיד השליח קודם שתגיע התפיסה לידי המשלח זכה לו והוי שלו.

ראיית הראשונים מסוגיית 'חריפותא דנהרא'

הנה רבותינו הראשונים הביאו ראיה לשיטתם שלא מהני שליחות בתפיסה לבעל חוב מסוגיא ערוכה במסכת כתובות. דהכי איתא שם (פז):

"יימר בר חשו הוה מסיק ביה זוזי בההוא גברא. שכיב ושביק ארבא. אמר ליה לשלוחיה: זיל תפסה ניהליה, אזל תפסה. פגעו ביה רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע, אמרו ליה: את תופס לב"ח במקום שחב לאחרים, ואמר רבי יוחנן: התופס לבע"ח במקום שחב לאחרים לא קנה. תפסוה אינהו, רב פפא מימלח מלוחי, רב הונא בריה דרב יהושע ממתח לה באשלא, מר אמר: אנא קנינא לה לכולה, ומר אמר: אנא קנינא לה לכולה. פגע

מעטתה מסביר ה'חידושי הרי"ם' שאם כי אכן שליח התופס לבעל חוב קנה, אולם כאן לא קנה התופס את הספינה ליימר בר חשו, מפני שהיה חסר כאן בחלות השליחות, כיון שמהשתמע מסוגיין תפס השליח את הספינה בשפת הנהר שדינה כסימטא והוא שהביאו ל'חריפותא דנהרא' (ושם הוא שלקחוהו רב פפא ורב הונא).

ואם כן נמצא שבשעת חלות השליחות לא היתה השליחות יכולה לחול, שהרי אם באותו הזמן היתה מונחת הספינה בסימטא שהוא רשות יורשי יימר, לא היה יכול יימר לתפוס את הספינה ושוב הוא גם לא היה יכול למנות שליח על התפיסה. והגם שבסופו של דבר באה הספינה ל'חריפותא דנהרא' ואז כבר היו יכולים לתופסו, אבל מכיון שבשעת השליחות לא היה בידו לתופסו, הרי שלפי חידוש התוספות לא חל השליחות כלל.

נמצא שהחסרון כאן הוא אינו חסרון בדיני התפיסה אלא חסרון בדיני השליחות, ששליחות התופס על ידי יימר בר חשו לא חלה ולכן יכלו רב פפא ורב הונא להוציא מידו, אולם באם היתה השליחות כדת וכדין, בודאי שיכול השליח לתפוס אף כשהוא חב לאחרים.

דחיית תירוץ החידושי הרי"ם מכך
שמוכרח שהספינה לא עמדה בסימטא

אלא שאם נבוא חשבון נראה דליכא למימר כהאי מילתא שמתחילה היתה הספינה מונחת בסימטא ומשם תפסו שליחו של יימר בר חשו ולכן לא חלה השליחות, מכיון שאם אכן עמדה הספינה בתחילה בסימטא הרי שכבר זכו בה היורשים מיד עם מיתת אביהם, ואין על מה לדון האם תפיסתו של שליחו של יימר הוא דמהני או תפיסת רב פפא ורב הונא הוא שעמדה להם.

והדברים מפורשים בדברי ה'פני יהושע' שאף הוא הבין מפשטות הסוגיא שהספינה היתה מונחת בסימטא ומשם תפסו שליחו של יימר, והוא מניח הבנה זו בצריך עיון שכן כאמור

חוב, והתופס לבעל חוב ששלחו קנה המשלח אף שהוא חב לאחרים. ומעיקר הדין קנה יימר בר חשו את הספינה מיד עם תפיסת השליח, כיון שהתופס היה שלוחו של יימר, ושליחו של אדם כמותו. כל מה שרב פפא ורב הונא אמרו לתופס שלא קנה הגם שהוא היה שלוחו של יימר לא היה כי אם "מילי דעלמא" גרידא - דברים אשר אין להם שחר, וזאת כדי שיעזוב השליח את הספינה ועל ידי זה יוכלו הם לתופסה.

אלא שדברי הרא"ש מרפסין איגרא: וכי יעלה על הדעת שרב פפא ורב הונא לא יאמרו אמת בשביל תאוות הממון, ואיך יתכן לומר שהמה סילפו את הדין כדי לגזול את יימר בר חשו שהספינה כבר הייתה שלו על פי דין.

ואין דבר זה צריך לפנים, שאם אכן הספינה כבר נכנסה לבעלותו של יימר על ידי שלוחו שתפס עבורו וקנה בשבילו, הרי שרב פפא ורב הונא לא היו מוציאים ממנו את הספינה שאינה שלהם, ותימה היא על הרא"ש שכתב שכל דבריהם לא היו כי אם "מילי בעלמא".

תירוץ ה'חידושי הרי"ם' שהיה חסרון בחלות השליחות **ובטרם** נבוא לבאר את דברי הרא"ש נקדים תירוץ אחר שכתב רבינו ה'חידושי הרי"ם' (במיוזווי ל"מ) לדחות ראיית הראשונים מסוגיית "חריפותא דנהרא", ואשר אף דבריו צריכים עיון טובא.

יסוד דברי ה'חידושי הרי"ם' מושתתים על דברי התוספות במסכת נזיר (יב. ד"מ"ט) המחדשים יסוד נכבד בדיני השליחות:

"אלא ודאי כיון דהשתא לא מצי לגרשה לא מצי משוי שליח כיון דמחוסר מעשה לבא עליה - הכא נמי כיון דהשתא איהו לא מצי להפריש אינו קרוי בידו מה שבידו ללוש ולגלגל לענין זה שיכול לעשות שליח כיון דמחוסר לישא וגילגול".

ודברי התוספות ברור מללו שאם בשעת עשיית השליחות אין בידו לעשותו לא מועיל בו שליחות, הגם שלאחר זמן כבר יהיה בידו לעשותו.

לדוכתא שלא מהני שליחות כדחזינן שרב פפא ורב הונא הוציאו את הספינה מידי השליח.

הסוגיא מוקשית גם מכך

שאין מועיל משיכה ברשות הרבים

אלא שגם אם נאמר כביאור הרא"ש שכבר משעת מיתה עמדה הספינה ב'חרירותא דנהרא' עדיין הסוגיא צריכה ביאור מאידך גיסא: הלא קיימא לן שאין משיכה מועלת כלל ברשות הרבים, ושוב איך קנו רב פפא ורב הונא את הספינה שעמדה ב'חרירותא דנהרא' שהוא רשות הרבים.

וכבר נתחבט בקושיא זו רבינו ה'הפלאה' בחידושו לכתובות על אתר, והראה מקום שהוא דן בזה בחידושו להלן (פו: ד"ס תול"ס ולידי רס"י) והתם הוא מעלה לתרץ קושיא זאת שאכן רב פפא ורב הונא לא היו יכולים לקנות את הספינה ב'חרירותא דנהרא' שהוא רשות הרבים, אלא שהם הובילו את הספינה לצדדי הנהר, ובזה הועילה קנינם.

והגם שה'הפלאה' תירץ שם גם את קנינו של שלוחו דיימר שאף הוא לא תפס ב'חרירותא דנהרא' אלא בצדדי הנהר, עיי"ש היטב. אולם פשטות דברי הרא"ש מפורשים ששליחו של יימר תפס את הספינה ב'חרירותא דנהרא', ומעתה קשיא לאידך גיסא: הרי מדבריהם של רב פפא ורב הונא אל התופס ליימר משמע שכל חסרונו בקנין הוא רק מפני שהוא תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים, ואילולי זאת היה קונה את הספינה מחמת שבעצם הקניין אין כל ריעותא, ואילו מדברינו עולה כי בלאו הכי לא היה קונה שלוחו של יימר את הספינה שכן משיכה ברשות הרבים לא מהני ולא מידי.

יישוב דברי הרא"ש

השתא דאתינן להכי נראה שיש ליישב את הקושיא מתחילת דברינו, כיצד פירש הרא"ש (בשיטת רש"י) שדברי רב פפא ורב הונא היה מילי בעלמא לגזול את הספינה מיד יימר שכבר

בכהאי גוונא פשוט שהספינה שייכת ליורשים ולא לנושים.

וכך כתב ה'פני יהושע':

"ומשמע לכאורה דשלוחיה דיימר בר חשו מצאה על שפת הנהר. ולפי זה יש לתמוה מאי אהני להו לרב פפא ולרב הונא בריה דר"י שתפסו אחר כך מזה השליח מחרירותא דנהרא, דסוף סוף משעת מיתה אביהם זכו בה היורשים כיון שעמדה בסימטא וממילא זכו בה היורשים שעה אחת ותו לא מהני תפיסה למ"ד והוא שצבורין ומונחין ברה"ר כדמוכח מכולה סוגיין וצ"ע".

ואכן מכח הכרח זה שהוא 'מוכח מכולה סוגיין' כלשונו של ה'פני יהושע', כבר כתבו רבותינו הראשונים שבוודאי לא עמדה הספינה מתחילה בסימטא ולכן לא זכו בה היורשים, אלא שכבר משעת מיתה ואילך כבר היתה הספינה ב'חרירותא דנהרא' ושם תפסו שלוחו של יימר ושם גם תפסוהו רב פפא ורב הונא.

וכך כתב להדיא רבינו הרא"ש ב'תוספות הרא"ש' (לכתובות טז):

"אנא נמי מחרירותא דנהרא תפיסנא וצריך להיות ששם עמד בשעת מיתה הבעלים דאם לא כן כבר זכו בה היתומים".

וראה בשיטה מקובצת שהביא לשון זה בשם הרא"ה וכמדומה שט"ס נפלה שם. ומפורש כאן שלא יתכן לומר שבשעת מיתה עמדה הספינה בסימטא, דאם לא כן מיד זכו בה היורשים, ולא היה לנושים על מה לדון.

ומעתה נסתרים דברי החידושי הרי"ם מעיקר דבריו הבנויים על יסוד זה שמתחילה עמדה הספינה בסימטא ולכן לא חלה השליחות, דזה ליתא כמפורש בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים שבוודאי לא עמדה הספינה מתחילה בסימטא, ואם נדחה היסוד נפל הבניין ושוב אין כל דופי בשליחותו של התופס ליימר בר חשו, והדרה ראיית הראשונים

בעלמא כביכול אין הוא יכול לקנות את הספינה, ועל ידי כך הם יכלו לזכות בה כשהשיטוה לצדדי הנהר.

ואתי שפיר מדוע לא אמרו לשליח שהוא אינו קונה כדין משיכה ברשות הרבים שלא קנה, כי אם היו אומרים לו זאת מיד היה נוסע לצדדי הנהר והיה זוכה בה עבור יימר כדין שליח התופס לבעל חוב שקנה משלחו, וכדי שהם יוכלו להוציא את הספינה מידו אמרו לו ב'מילי בעלמא' שלמרות היותו שליח עדיין הוא תופס לבעל חוב שלא קנה.

(אגב, הרא"ש עצמו לא סובר כרש"י ולשיטתו שליח התופס לבעל חוב לא קנה, ולפי דעתו כמובן לא ניתן לומר כמהלך הנזכר שהרי גם אם ישוט שליחו של יימר לצדדי הנהר הוא לא יזכה בספינה שכן דינו כתופס לבעל חוב שלא קנה. אולם אין להקשות מדוע לא אמרו לו שהטעם שלא קנה הוא לפי שמשיכה ברשות הרבים אינה קנה, כיון שגדולה מזו אמרו שגם אם ישוט לצדדי הנהר לא יקנה כדין התופס לבעל חוב דלא קנה).

האם תפיסה צריכה קנין

ואם כנים אנו עד כה יעלה ויבוא בידינו לדון באותה ראייה שהביאו רבותינו מסוגיית 'חריפותא דנהרא' לנדון המפורסם האם תפיסה צריכה קנין אם לאו.

ידוע מה שנחלקו האחים הגאונים, רבינו אריה לייב כהנא בעל 'קצות החושן' ורבינו יהודה כהנא בעל 'קונטרס הספיקות' במהות דין תפיסה, האם צריכים שיהיה בתפיסה קנין גמור ואם לאו אין שמו תפיסה, או שמא התפיסה בפני עצמה מועלת גם אם אין בה את דיני הקנינים; כגון אם בעל חוב בא לתפוס מטלטלין עבור חובו, האם צריך שיהיה בתפיסה קנין גמור ככל מקח וממכר, ואם לא קנה את המטלטלין יכול בעל חוב אחר לתפוס זאת ממנו, או שמא די בכך שהוא תופס ומוחזק בזה ולא בעי קנין.

זכה בה, בחדא מחתא עם הקושיא עתה בפירושו של הרא"ש אם התופס ליימר החזיק בספינה רק ב'חריפותא דנהרא' הרי שהקנין לא הועילו כלל שהרי משיכה ברשות הרבים אינה קונה, והיו לאחדים.

ונאמר שהרא"ש שפירש בשיטת רש"י שהדברים לא היו כי אם 'מילי בעלמא' לשיטתו אזיל ממה שסבר ופירש בכתובות שהספינה היתה מונחת כבר בשעת מיתה ב'חריפותא דנהרא' (כי אם היתה עומדת בסימטא היו היורשים קודמים וזוכים בה), ואכן לשיטת רש"י כל היכא שעושה הבעל חוב שליח לתפוס עבורו מועיל השליחות ומהני התפיסה כדי שיקנה המשלח. אלא שבעובדא דידן עדיין לא הספיק שלוחו של יימר לקנות את הספינה עבור משלחו, שהרי הספינה עמדה ב'חריפותא דנהרא' ששם לא מועיל קנין משיכה.

ואם אכן היה שליחו של יימר מוליך את הספינה לצדדי הנהר, היה יימר קונה את הספינה מכח קנין המשיכה שעשה שלוחו, אלא שרב פפא ורב הונא רצו למנוע מהשליח להוביל את הספינה לצדדי הנהר לבל יקנה את הספינה, ולכן כשהשליח היה בספינה עדיין בתוך ה'חריפותא דנהרא' אמרו לו במילי בעלמא שאפילו אם הוא יוליך את הספינה לצדדי הנהר לא יועיל לו מאומה כיון שהוא תופס לבעל חוב במקום שהוא חב לאחרים דלא קנה, ותיכף ומיד שעזב השליח את הספינה הובילוהו רב פפא ורב הונא לצדדי הנהר ושם קנוהו.

ומיושב היטב מה שהקשינו על הרא"ש (בשיטת רש"י) כי ברור ופשוט הוא שאם השליח כבר היה קונה את הספינה עבור יימר, לא היו רב פפא ורב הונא מוציאים זאת ממנו בדברי שקר ובמילי בעלמא, אלא שכאן היה השליח עדיין בתוך ה'חריפותא דנהרא' והוא עדיין לא קנה זאת עבור יימר, שהרי משיכה אינה קונה ברשות הרבים, ולכן התירו לעצמם רב פפא ורב הונא להוליך את השליח שולל ולגרום לו לנטוש את הספינה במילי

בקנין, ואי אפשר לה למוחזקות אם אין בה מעשה קנין, והרי זה כדעת בעל 'קונטרס הספיקות' שתפיסה צריכה קנין, ולכן אם אנו אומרים שרכוב ומנהיג שוים הם במוחזקות בודאי שיש בהם מעשה קנין כדי לקנות בהמה מן ההפקר. ומבואר שדעת רש"י היא כדעת ה'קונטרס הספיקות' שתפיסה צריכה קנין.

דעת המאירי והוכחתו מסוגייתנו

אולם דעת המאירי מפורשת היא להדיא בחידושו למסכת כתובות שאין תפיסה צריכה קנין ודי אפילו באחיזה בעלמא, והוא מוכיח לשיטתו מכח סוגיית 'חריפותא דנהרא'.

ואלו דברי המאירי:

"יראה לי עוד מסוגיא זו, שתפישת בעל חוב או אלמנה במטלטלין בזמן שהיא מועלת אינה צריכה קנין גמור כדרכי הקניות שבמקח וממכר, ר"ל הגבהה במה שהיא ראויה או משיכה במה שהיא ראויה או מסירה במה שהיא ראויה.

שהרי ספינה שאין דעת אחרת מקנה אותה שיקנה במסירה צריך הוא בה למשיכה, ומשיכה אינה קונה ברשות הרבים, והם היו מחזרים לזכות עצמם במה שהיו אומרים מחריפותא דנהרא תפישנא לה שהוא רשות הרבים, אלמא כל שהוא מוחזק בה מכל מקום תפישה היא. ומכל מקום כל ששניהם תופשין הולכין אחר אותו שתפישתו ברורה יותר."

ראיית המאירי היא למעשה מה שהקשינו לעיל בשם ה'הפלאה' כיצד קנו את הספינה ב'חריפותא דנהרא' בעוד שדינה כרשות הרבים שמשכיכה אינה קונה בה, ומכח קושיא זו בא המאירי למסקנתו כי מכאן ראייה שאין כל צורך שבתפיסה יהיה מעשה קנין, ושפיר מהני תפיסה כשהספינה ב'חריפותא דנהרא' הגם שאין משיכה קונה בה.

דחיית ראיית המאירי שתפיסה אינה צריכה קנין

איברא שלפי המתבאר לעיל (בשיטת רש"י) יש לדחות ראיית המאירי ולומר שלעולם אף

דעתו של בעל 'קונטרס הספיקות' היא (כלל ח ס"ק):

"כללא הוא דכל תפיסה שהיא קונה בגזילה להתחייב כאונסין על ידה מקריא תפיסה, וכל שאינה בגזילה להתחייב כאונסין על ידיה לאו שמה תפיסה בהאי... שמעינן מיהת דבתפיסה בעינן קנין אשר יועיל במכר ומתנה ואי לאו הכי לאו שמה תפיסה."

ואילו דעת אחיו בעל 'קצות החושן' (סי' נ"ט) היא שאין צורך בקנין יחד עם התפיסה, וסברא היא שהתפיסה מועלת בפני עצמה גם אם לא נעשה מעשה קנין.

ומחלוקת זו תליא באשלי רברבי, שכן כבר מצאנו שנחלקו בזה רבותינו הראשונים, ואם כי יש להאריך רבות בבירור שיטותיהן השונות של הראשונים בהתיחסם לדין זה הרי שכאן נביא את דעות רבותינו רש"י והמאירי.

דעת רש"י מבוארת מכוח קושית המהר"ם שיף

דעתו של רש"י מבוארת מהא ששנינו בריש מסכת בבא מציעא: "היו שנים רוכבין על גבי בהמה או שהיה אחד רוכב ואחד מנהיג...". ופירש רש"י: "היו שנים רוכבין כו' - לאשמועינן אתא, דרכוב ומנהיג שניהם שוין לקנות בהמה מן ההפקר". והקשה המהר"ם שיף:

"וקשה מנא ליה לומר לפי האמת דקמ"ל דשניהם שוים לקנות בהמה כו' דילמא דווקא לענין מוחזק בפני בית דין, ואפשר שזה תלוי בזה."

קושיא עצומה הקשה כאן המהר"ם שיף: אכן מדברי המשנה מוכח שרכוב ומנהיג שוים הם, אולם מנא ליה להרחיק לכת ולומר ששוים הם לענין שיכולים על ידי רכיבה או הנהגה לקנות בהמה מן ההפקר, דילמא לעולם אין ברכוב ומנהיג כדי לקנות, אלא שהם שוים במוחזקותם על הבהמה, ואין אחד מהם מוחזק יותר מחבירו.

ומכח קושיא זו מעלה המהר"ם שיף דאפשר שזה תלוי בזה - כלומר: דדין מוחזקות תלוי

ועל כרחק צריכים אנו לומר שתפיסה צריכה קנין, וכל עוד שלא עשו בה קנין גמור לאו שמיה תפיסה. ולכן שליחו של יימר שהיה תפוס בספינה ב'חריפותא דנהרא' לא קנה את הספינה, הגם ששליחו של אדם כמותו, כיון שהספינה עמדה ברשות הרבים ומשיכה אינה מועלת ברשות הרבים.

והיינו טעמא שיכלו רב פפא ורב הונא לשדלו שיעזוב את הספינה ב'מילי בעלמא', כיון שהוא עדיין לא קנאה ופשיטא שאם אכן התפיסה לא היתה צריכה קנין והספינה היתה בחזקתו של שליחו דיימר לא היו רב פפא ורב הונא מוציאים זאת בידו.

מחלוקות הראשונים בדין קנין בתפיסה ושליחות בתפיסה

ובלכתך בדרך זה שסללנו כאן יפתח לך שערי אורה להבין ולהשכיל דהן רש"י והן המאירי לשיטתייהו אזלי ולטעמייהו קיימי, וכל אחד מרבותינו הראשונים הוכיח מסוגיית הגמרא בהתאם לדעתו.

הנה כבר הבאנו לעיל שנחלקו רש"י והמאירי האם תפיסה צריכה קנין, שלדעת רש"י היא צריכה ולדעת המאירי אינה צריכה. עוד נקדים דשיטת המאירי במסכת גיטין (יא: ד"ס כג' י"ג) היא כדעת הראשונים שנחלקו על רש"י ודעתם היא שהתופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה, נאמר אף במקום שהתופס הוא שליחו של הנושה, ונמצא לפנינו מחלוקת נוספת בין רש"י לבין המאירי, שאם דעת רש"י היא ששליח התופס לבעל חוב קנה הרי שהמאירי סובר שהתופס לבעל חוב לא קנה אפילו בדשווייה שליח.

הא בהא תליא

ובס"ד עלה בידינו לנעוץ ולקשר זה לזה את אותם שני המחלוקות שנחלקו בהם רבותינו רש"י והמאירי, ולפי זה יעלה שלכל אחד מרבותינו יש ראייה לשיטתו בדין 'תפיסה אם היא צריכה קנין' מסוגיית 'חריפותא דנהרא' בהתאם לדעתו ולשיטתו

תפיסה צריכה קנין ממש, ואילו ממשיכתם של רב פפא ורב הונא ליכא לאוכוחי מידי, שהגם ש'חריפותא דנהרא' הוא רשות הרבים ולא מועיל בה משיכה, מכל מקום קנינם לא היה אלא בכך שמשכו לצדדי הנהר דהתם מהני המשיכה וכדברי בעל ה'הפלאה'.

ואף משלוחו דיימר אין כל ראייה, דעל אף שמשמע מסוגיין שאילולי היה תופס לבעל חוב היתה מועלת אחיזתו לקנות הספינה ליימר, והגם שהיתה הספינה ב'חריפותא דנהרא' ואין יכולים לקנות בה במשיכה והרי זה ראייה לכאורה שאין צריך מעשה קנין, דזה אינו שכן ניתן לומר כדפירשנו שלעולם שליחו דיימר עדיין לא קנה את הספינה, ורק היה בדעתו להשיטו אל צדדי הנהר, וכדי להשיב מחשבתו אחר אמרו לו שהוא תופס לבעל חוב וכל פעולותיו לקנות את הספינה לא יצלחו.

הראיה לאידך גיסא שתפיסה צריכה קנין

ולכד תידוק תחזי דלא זו בלבד שראיית המאירי נדחית ואין כל ראייה לשיטתו שתפיסה אין צריכה קנין, אלא אדרבה ולאידך גיסא יש ממהלך הדברים שהארכנו עד עתה בכירור שיטת רש"י, ראייה ערוכה שתפיסה צריכה קנין ולולי קנין ממש אין תפיסתו ולא כלום.

שכן אם נימא כדברי המאירי שאין התפיסה צריכה קנין עמה, הרי ששלוחו של יימר היה תפוס בספינה עבור משלוחו ואם כן כיצד הוציאו רב פפא ורב הונא את הספינה מידו ולא חששו על איסור גזל. שהרי עצם הטענה שהוא 'תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים' אינה אלא במילי בעלמא שהרי הוא שליחו של יימר ושליחו של אדם כמותו.

וליכא למימר ששליחו של יימר עדיין לא קנה את הספינה מפני שהיא ב'חריפותא דנהרא' דלא מהני בה משיכה, שהרי כאמור אנו סוברים שתפיסה אין צריכה קנין, והרי שליחו של יימר היה תפוס ואחוז בספינה ודי בזה לכאורה כדי לקנותה.

אלא דהתינת דווקא אם נאמר שתפיסה צריכה קנין, ולכן היה כאן חסרון בקניית הספינה על ידי שליחו של יימר בכך שהספינה היתה ברשות הרבים, ושפיר היו יכולים רב פפא ורב הונא להוציאה ממנו. אולם אם נאמר שתפיסה אינה צריכה קנין, הרי שהספינה כבר היתה בבעלותו של יימר, דמה בכך שהשליח עדיין לא עשה בה קנין הלא די בכך שהוא תפוס בה, ופשוט שרב פפא ורב הונא לא היו לוקחים את הספינה שאינה שלהם.

ומדחזינן שרב פפא ורב הונא הוציאו את הספינה מידי שליחו של יימר בר חשו, יש לנו ראייה ניצחת שתפיסה צריכה קנין, ולכן עדיין לא קנה יימר את הספינה.

מסקנא דמילתא

אתה הראת לדעת שדברי רבותינו רש"י והמאירי בדיני התפיסה אגודים זה בזה, ומחלוקתם בדין תפיסה אם היא צריכה קנין גמור תלויה במחלוקתם אם מועיל שליחות לתפוס לבעל חוב במקום שחב לאחרים.

דלשיטת רש"י יש להוכיח ש'תפיסה צריכה קנין' מסוגיית 'חריפותא דנהרא' רק אם נאמר כשיטתו ש'שליח התופס לבעל חוב קנה', ומדחזינן שרב פפא ורב הונא הוציאו את הספינה מיד שליחו של יימר מוכח כי למרות שהיה תפוס בה לא קנה אותה כיון שלא היה יכול לקנותה במשיכה ברשות הרבים.

ואילו לדעת המאירי יש להוכיח ש'תפיסה אינה צריכה קנין' מסוגיית 'חריפותא דנהרא' רק אם נאמר כשיטתו ש'שליח התופס לבעל חוב לא קנה' ולכן יכלו רב פפא ורב הונא לקנות את הספינה הגם שהיא היתה ברשות הרבים, וטבא חדא פלפלתא חריפתא בסוגיית 'חריפותא דנהרא'.

בדין 'תפיסה לבעל חוב ששלחו', והא בהא תליא כמין חומר.

המאירי שהוכיח מסוגיית 'חריפותא דנהרא' שתפיסה אינה צריכה קנין, הוא רק לפי שדעתו היא ששליח התופס לבעל חוב לא קנה, ולכן מה שטענו רב פפא ורב הונא לשליחו של יימר שהוא לא קנה את הספינה היה רק מטעם זה שהוא תופס לבעל חוב, ואילולי זה היה שפיר קונה כי מצד עצם הקנין אין כאן כל ריעותא, למרות שהספינה עמדה ברשות הרבים שאין מועלת בה משיכה, ועל כרחך יש לנו מכאן ראייה שתפיסה אינה צריכה קנין ולכן הייתה מועילה מוחזקותו של יימר.

אולם רש"י שסבר שתפיסה צריכה קנין, זהו רק לפי שדעתו היא ששליח התופס לבעל חוב קנה, ונמצא שלדעתו לא זו בלבד שנדחת ראיית המאירי מסוגיית 'חריפותא דנהרא' אלא שיש ממנה ראייה איפכא.

וזאת משום שלכאורה קשה אליבא דשיטתו שתופס לבעל חוב ששלחו קנה, מדוע אמרו רב פפא ורב הונא לשלוחו של יימר שהוא לא קנה את הספינה מצד החסרון של 'תופס לבעל חוב' הרי התופס היה שליחו של יימר ושליחו של אדם כמותו. אלא שעל זה תירץ הרא"ש (בשיטת רש"י) שכל דבריהם לא היו כי אם מילי בעלמא כי האמת היא שהשליח יכול לתפוס.

ועדיין קשה כמובן שאם אכן השליחות חלה והשליח תפס עבור יימר הרי שהספינה כבר נכנסה לרשותו של יימר, ואיך יתכן שרב פפא ורב הונא לקחו את הספינה שאינה שלהם. אלא צריך לומר שרש"י סובר כדעת הרא"ש שכבר בשעת מיתה היתה הארובא ב'חריפותא דנהרא' ועל כן לא זכו בה היורשים, ואף השליח לא זכה בזה שהרי משיכה אינה מועלת ברשות הרבים וכדברי בעל ה'הפלאה'.

